

การศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

A study of Potential of Religious Tourism Destinations in Phayao Province

พจน์พิตดา ศรีสมพงษ์

Phatpitta Sreesoompong

คณะบริหารธุรกิจและนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

School of Business and Communication Arts, University of Phayao, Thailand

Corresponding Author E-mail: phatpittas@gmail.com

Retrieved: September 25, 2023; Revised: March 30, 2024; Accepted: March 31, 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา กลุ่มตัวอย่าง คือ ตัวแทนนักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวน 400 คน ซึ่งได้กำหนดเป็นกลุ่มตัวอย่างโดยสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.53 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความความคิดเห็นด้านสภาพแวดล้อมมากที่สุด โดยมีความคิดเห็นในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.75 รองลงมา คือ ด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว โดยมีความคิดเห็นในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.66 และที่น้อยที่สุด คือ ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีความคิดเห็นในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.42 และแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนามีคุณค่าต่อคนในชุมชนท้องถิ่นเป็นสถานที่กราบไหว้สักการะบูชาที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนในชุมชน อีกทั้งยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนท้องถิ่นอีกด้วย นอกจากนี้ การเข้าถึงและสิ่งอำนวยความสะดวกทางแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาจำเป็นต้องพัฒนาให้มีความพร้อมในการรองรับให้มากขึ้น รวมทั้งควรให้ความสำคัญด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ของสถานที่ท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จัก ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่าคนในชุมชนเต็มใจต้อนรับนักท่องเที่ยว และคนในชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น เช่น การขายสินค้า การให้บริการนักท่องเที่ยว นอกจากนี้แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาควรพัฒนาช่องทางการประชาสัมพันธ์ที่ทันสมัยและหลากหลายมากขึ้นด้วย โดยเฉพาะการใช้ช่องทางประชาสัมพันธ์ทางสังคม เช่น การส่งข่าวสารผ่าน Facebook หรือ Line เนื่องจากการปฏิบัติแบบนี้เป็นวิธีการสื่อสารที่รวดเร็ว ไปได้ไกล และประหยัดเงินมากกว่าช่องทางอื่น ๆ

คำสำคัญ: ศักยภาพ; แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา; นักท่องเที่ยว

Abstract

The purpose of this research is to study the potential of religious tourism destinations in Mueang District, Phayao Province. The sample group consisted of 400 Thai tourists who were selected as the sample group using random sampling. The research instrument used was a questionnaire. The data were analyzed using descriptive statistics.

The potential of religious tourism in Phayao Province is generally rated as high, with an average score of 3.53. When considering specific aspects, it is evident that Thai tourists hold the highest opinions regarding the environment aspects, with a significantly high average score of 3.75. The next aspect is the touristic value and charm, with a high average score of 3.66. The aspect with the lowest rating is public participation, although it still has a relatively high average score of 3.42. Religious tourist attractions hold significant value for the local community. They serve as places of worship, deeply embedded in the spirit of the community, and they encourage community members to appreciate the essence of Buddhism. Religious tourist attractions also provide career opportunities and sources of income for people in the local community. Moreover, improvements in accessibility and facilities at these attractions are needed to better accommodate visitors. Community engagement is crucial, and it has been observed that residents are eager to welcome tourists. They have found opportunities to increase their income through tourism by selling products and providing services to visitors. Moreover, religious tourism destinations should adopt modern and diverse public relations channels, particularly leveraging social media platforms like Facebook and Line for quick and cost-effective communication.

Keywords: Potential; Religious Tourism Destinations; Tourists

บทนำ

การท่องเที่ยวของโลกมีการเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ UNWTO คาดการณ์ว่า ในปีพ.ศ. 2559 การเติบโตของจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางระหว่างประเทศทั่วโลกอยู่ระหว่างร้อยละ 3.5 ถึงร้อยละ 4.5 โดยในปี พ.ศ. 2573 จำนวนนักท่องเที่ยวทั่วโลกจะเพิ่มขึ้นเป็น 1,800 ล้านคน และในปีพ.ศ. 2578 จะมีนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวระหว่างประเทศทั่วโลกเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนกว่า 2,000 ล้านคน หรือคิดเป็นอัตราการขยายตัวเฉลี่ยที่ร้อยละ 3 ต่อปี โดยจะมีการเติบโตที่รวดเร็วที่สุดในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก แอฟริกา และตะวันออก (UNWTO, 2018)

ประเทศไทยมีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวที่มีผลสำคัญในการผลักดันการท่องเที่ยวของประเทศไทยหลายประการ เช่น การพัฒนาการท่องเที่ยวคุณภาพ การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวสู่ท้องถิ่น การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และการยกระดับภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวไทยในสายตานักท่องเที่ยวทั่วโลก ในปี พ.ศ. 2563 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในประเทศไทยเป็นฟันเฟืองหลักที่สำคัญในการช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจของประเทศ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจึงได้กำหนดเป้าหมายเชิงเศรษฐกิจ เพื่อสร้างรายได้ทางการท่องเที่ยวรวมให้เพิ่มขึ้นร้อยละ 10 จากปี 2562 ซึ่งจะทำให้รายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติเพิ่มขึ้นเป็น 2.431 ล้านล้านบาท ในปี 2563 ในขณะที่รายได้จากนักท่องเที่ยวชาวไทยจะเพิ่มขึ้นเป็น 1.287 ล้านล้านบาท ทำให้รายได้รวมเพิ่มขึ้นจาก 3.38 ล้านล้านบาท เป็น 3.718 ล้านล้านบาท ดังนั้น ผู้ประกอบการและแหล่งท่องเที่ยวทุกภาคส่วนในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจะแสวงหา แนวทางเปลี่ยนวิกฤติเป็นโอกาส โดยนำโอกาสและจุดแข็งของประเทศ ที่สะท้อนจากตัวนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศมากำหนดเป็นแนวทางหลัก และพยายามทำให้คนไทยที่นิยมท่องเที่ยวต่างประเทศหันมาให้ความสนใจกับประสบการณ์และคุณค่าจากการท่องเที่ยวในเมืองไทยมากขึ้น (ยุทธศักดิ์ สุภสร, 2563)

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีทรัพยากรที่มีคุณค่าทางการท่องเที่ยวสูง อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรที่เป็นธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์อันยาวนาน ยิ่งไปกว่านั้นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวของประเทศไทยยังเป็นที่สนใจของชาวต่างประเทศจำนวนมากและยังได้รับการยอมรับทางด้านการบริการจากนานาประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการบริการด้านที่พักอาศัย อาหาร ร้านค้า การบริการด้านสุขภาพอนามัย ตลอดจนการบริการด้านการคมนาคมขนส่งที่สะดวกสบาย ทำให้นักท่องเที่ยวจากหลายประเทศทั่วโลกเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย และนำความประทับใจไปบอกต่อทำให้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย (เอกนรินทร์ ปันยานะ, 2547) และ สืบเนื่องจากสภาพทางเศรษฐกิจสังคมในปัจจุบัน ที่มีการแข่งขันสูงผู้คนยึดติดในวัตถุ ทำให้จิตใจของผู้คนตกต่ำหลายคนจึงแสวงหาความสงบสุขทางด้านจิตใจ ภายในและสิ่งที่เป็ธรรมชาติ มากขึ้น ประกอบกับการท่องเที่ยวที่ผ่านมาได้มีลักษณะของการทำลายทรัพยากร การท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อมและการเบียดเบียนเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เช่น กดขี่ทางเพศ หรือการกระทำ ที่ก่อให้เกิดอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สิน รวมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และวัฒนธรรมของผู้คนในสังคมนั้น ๆ ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงศาสนาน่าจะเป็นอีกแนวทางที่มีบทบาทสำคัญในการมาดำเนินชีวิต และเจตนารมณ์ของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเพื่อเป็นการดึงคนเข้าวัดปฏิบัติธรรมและได้สัมผัสกับพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ เช่น การเทศน์การปฏิบัติธรรม ทำบุญ ไหว้พระ เป็นต้น ทำให้นักท่องเที่ยวมีทางเลือกเพิ่มขึ้นและยังเป็นการทำให้วัดกลายเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ได้อีกทาง (สุวรรณ มุ่งเจริญ, 2555) การท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ เป็นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อีกทั้งยังเป็นการทำให้คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมนำมาสู่มูลค่าในเชิงเศรษฐกิจแบบสร้างสรรค์ (CREATIVE ECONOMY) รั้งสรรค์ธรรมชาติ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่และวัฒนธรรม ชุมชน ทำให้เกิด“การเรียนรู้ ความอุมัญญะ รู้แจ้งเห็นธรรม” อันนำมาซึ่งความอยู่เย็นเป็นสุข ไม่เน้นการยึดวัตถุ เป็นตัวตั้งเพียงประการเดียว แต่ยึดหลักธรรมนำ ความพอเพียง จึงเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมในรูปแบบการท่องเที่ยวแนวใหม่และเชื่อมโยงเส้นทางธรรมเพื่อการทำบุญไหว้พระ (ศิวินิต อรรถภูมิกุล และคณะ, 2560)

วัดเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สะท้อนอารยธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่นอันเป็นแหล่งรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์การศึกษา ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้งเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชน และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนอีกด้วย นอกจากวัดจะจัดว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทหนึ่งแล้ววัดยังเป็นสถานที่ทำบุญในโอกาสต่าง ๆ ทั้งงานทำบุญที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยตรงและงานมงคลและงานอวมงคลของชาวบ้าน หรืออาจเรียกได้ว่าวัดมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวไทยเนื่องจากวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัดจึงเป็นศูนย์กลางของชุมชนในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีต อิทธิพลของพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตของชาวไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งที่รวบรวมงานศิลปะ วิทยาการและความรู้มากมายหลายสาขา ตลอดจนเป็นแหล่งรวมของศิลปกรรมที่มีค่า (พระจำนงค์ ผมไผ และคณะ, 2563)

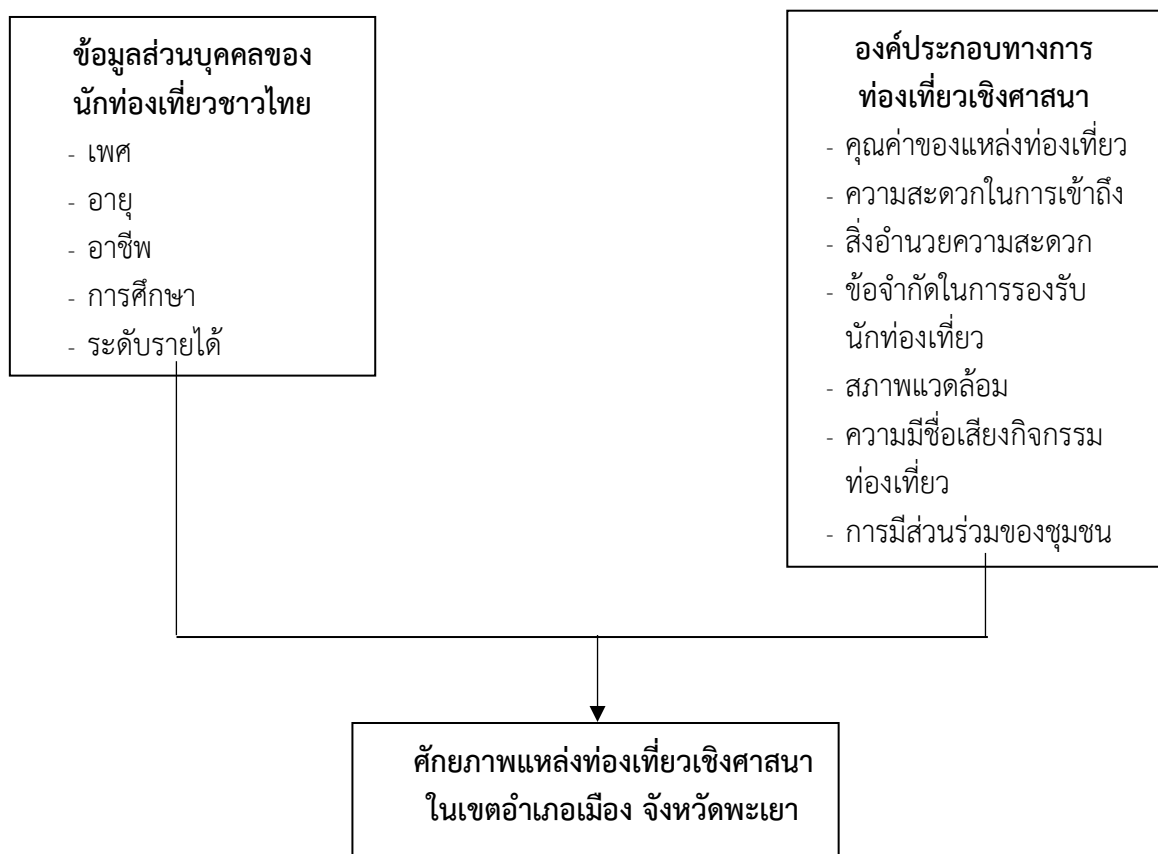
จังหวัดพะเยาเป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน เป็นเมืองที่มีเสน่ห์ สงบเงียบ โดยมีกว๊านพะเยาเป็นเสมือนสัญลักษณ์ทางการท่องเที่ยวประจำจังหวัด อีกทั้งมีศิลปวัฒนธรรม วัดวาอารามต่าง ๆ ทั้งดงาม เช่น วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง) วัดติโลกอาราม และหอวัฒนธรรมนิทัศน์ วัดอนาลโย และวัดพระธาตุจอมทอง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ อาทิเช่น พิพิธภัณฑ์เวียงพาวนาในวัดลี แหล่งโบราณสถานบ้านร่องไฮ แหล่งเครื่องถ้วยเวียงบัว รวมถึงงานประเพณีวัฒนธรรมที่สามารถมาท่องเที่ยวได้ในรอบปี เช่น ประเพณีไหว้พระเจ้าตนหลวง (ประเพณีแปดเป็ง) งานบวงสรวงพ่อขุนงำเมือง งานปีใหม่เมืองกว๊านพะเยา รวมถึงการเวียนเทียนกลางน้ำหนึ่งเดียวในโลก ณ วัดติโลกอาราม ที่อยู่ในกว๊านพะเยา

จากความสำคัญของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและสถานที่ท่องเที่ยวประเภทวัด เพื่อให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของไทยตามที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาการท่องเที่ยว พ.ศ. 2560-2564 ของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาซึ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยาเพื่อจะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา และสนับสนุนให้นักท่องเที่ยวกลับมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญของจังหวัดพะเยาอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

กรอบแนวความคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวความคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา และการกำหนดกลุ่มตัวอย่างเป็นไปตามจำนวนจำนวนประชากรของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยา ปี พ.ศ. 2564 จำนวน 318,216 คน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2565) และนำมาเปรียบเทียบกับตาราง

การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Taro Yamane (1973:1089) ซึ่งผลจากการเปรียบเทียบกับตารางดังกล่าวพบว่าได้นักท่องเที่ยวชาวไทย รวม 400 คน แล้วแบ่งนักท่องเที่ยวออกเป็น 2 กลุ่ม โดยเทคนิคการสุ่มตัวอย่างแบบ Cluster Random Sampling คือ กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยวันเสาร์ และวันอาทิตย์ โดยเก็บข้อมูลกลุ่มละ 200 คน และ แบ่งเป็นตามจำนวนสถานที่ตั้งของวัดที่มี 15 ตำบล ในอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา จำนวน 113 แห่ง (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2564) เนื่องจากจำนวนวัดมีจำนวนหลักร้อย ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการประมาณจำนวนประชากรที่ทราบค่าแน่นอน โดยขนาดประชากรเป็นหลักร้อย ควรใช้กลุ่มตัวอย่างอย่างน้อยร้อยละ 25 (ธีรภูมิ เอกะกุล, 2543) ดังนั้น ขนาดประชากรที่จะเป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 34 แห่ง ผู้วิจัยคำนวณที่ร้อยละ 30 โดยการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ ได้มาเป็นตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

	จำนวนวัด (รวม)	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง (วัด)	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง	
			นักท่องเที่ยวชาวไทย	
			วันเสาร์	วันอาทิตย์
1. ตำบลจำปาหวาย	6	2	14	13
2. ตำบลท่าจำปี	8	2	14	14
3. ตำบลท่าวังทอง	10	3	18	18
4. ตำบลบ้านต๋อม	7	2	12	12
5. ตำบลบ้านต๊ำ	12	4	21	21
6. ตำบลบ้านตู่	7	2	12	12
7. ตำบลบ้านสา	5	2	9	9
8. ตำบลบ้านใหม่	6	2	11	11
9. ตำบลแม่กา	10	3	18	18
10. ตำบลแม่ต๋ำ	4	1	7	7
11. ตำบลแม่ณาเรือ	6	2	11	11
12. ตำบลแม่ปืม	14	4	25	25
13. ตำบลแม่ใส	5	2	9	9
14. ตำบลเวียง	4	3	16	16
15. ตำบลสันปาม่วง	1	1	7	7
รวม	113	34	200	200

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เพื่อรวบรวมและคัดเลือกเอกสารจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ในการวิจัยครั้งนี้ได้สำรวจภาคสนามและเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) โดยใช้แบบสอบถามแบบเลือกตอบและมาตราจำแนกความหมาย (Semantic Differential Scale) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ผู้วิจัยได้สร้างและพัฒนาขึ้นเองและเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่องานวิจัยของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา กับนักท่องเที่ยวชาวไทย

2. ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างแบบสอบถามตามขั้นตอนของการสร้างและพัฒนาเครื่องมือเพื่อใช้ในการศึกษาวิจัย ดังนี้

2.1 กำหนดข้อมูลที่ต้องการและศึกษาหลักการ ทฤษฎี ทบถวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา จากเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการพิจารณาตัวแปรด้านต่าง ๆ

2.2 กำหนดขอบเขตและรูปแบบคำถามในแบบสอบถาม โดยคำนึงถึงลักษณะข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูล และกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา เพื่อให้คำถามในแบบสอบถามมีความชัดเจน ตอบได้ง่าย กระชับ รัดกุม และมีจำนวนส่วนที่เป็นคำถามค่อนข้างละเอียด

2.3 ร่างแบบสอบถามศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยานำแบบสอบถามที่ได้ตรวจสอบรายละเอียด ความถูกต้องและความสมบูรณ์ เพื่อความเที่ยงตรงในเชิงเนื้อหา (Content Validity) ของแบบสอบถามโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน

2.4 ผู้วิจัยได้ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของแบบสอบถามเพื่อให้ตรงตามเนื้อหาของการ วิจัย และนำไปทำการทดสอบ (Pre-test) กับกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทย ผลการทดสอบ แบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบบางคนยังคงมีความสับสนในการตอบข้อความ เพราะคำถามมีความยาวมากเกินไป ไม่กระชับรัดกุม ไม่เข้าใจภาษาที่ใช้ในคำถาม ผู้ตอบคำถามตอบไม่ครบข้อ หรือเว้นข้ามไป ผู้วิจัยจึงได้พิจารณาปรับเปลี่ยนข้อความให้มีความเหมาะสม ง่ายต่อการทำความเข้าใจเพื่อให้ผู้ตอบคำถามได้ให้ความคิดเห็นอย่างรอบคอบและถูกต้องตามความเป็นจริงที่สุด

2.5 หลังจากนั้น ผู้วิจัยจึงนำข้อความไปปรับปรุงแก้ไขใหม่และทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างซ้ำอีกครั้ง เพื่อให้มีความสมบูรณ์มากขึ้นแล้วจึงนำออกไปใช้ในการสำรวจภาคสนามต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อการวิจัยดังขั้นตอนโดยปฏิบัติ ดังนี้

1. ใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวน 400 คน จากบริเวณวัดตามและวันที่กำหนดตามตารางที่ 1

2. เก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) จากการศึกษภาคสนาม โดยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม

3. ข้อมูลทุติยภูมิ จากการศึกษเอกสารของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยว แนวคิดจากบุคคลต่างๆ และผู้ที่มีส่วนร่วมหรือมีความสนใจในเรื่องของการท่องเที่ยว

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม นำมาแปลผล จัดเข้าตามหมวดหมู่ของวัตถุประสงค์จากนั้นวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมทางสถิติสำเร็จรูป เพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (Statistical Package for the Social Science: SPSS) สำหรับวิเคราะห์สถิติที่ใช้วิเคราะห์คือ

1. ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง ใช้การวิเคราะห์โดยการกระจายร้อยละ (Percentage Distribution)

2. การวิเคราะห์ศักยภาพในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวกำหนดข้อมูลที่ต้องการและศึกษาหลักการ ทฤษฎี ทบถวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ประเด็นด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ด้านความสะดวกในการเข้าถึง ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว ด้านสภาพแวดล้อม ด้านความมีชื่อเสียงกิจกรรม

ท่องเที่ยว และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ต้องการและศึกษาหลักการ ทฤษฎี ทบถวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง การศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา มีรายละเอียดดังนี้

ผลการวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ผู้วิจัยได้ทำการแบ่งศักยภาพ ดังนี้ ด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ด้านความสะดวกในการเข้าถึง ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกด้านข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว ด้านสภาพแวดล้อม ด้านความมีชื่อเสียงกิจกรรมท่องเที่ยว และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว

ข้อ	ด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	ความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยว	3.71	0.76	มาก
2	ความหลากหลายและน่าสนใจของสถานที่ท่องเที่ยว	3.65	0.77	มาก
3	ความน่าสนใจกิจกรรมทางการท่องเที่ยว	3.54	0.67	มาก
4	ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ของสถานที่ท่องเที่ยว	3.77	0.93	มาก
5	ความหลากหลายในการท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตชาวบ้าน	3.62	0.50	มาก
โดยรวม		3.66	0.46	มาก

จากตารางที่ 2 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย มีความคิดเห็นด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.66 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความคิดเห็นให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่มีความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ของสถานที่ท่องเที่ยวในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.77 รองลงมา คือ แหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยวในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.71 และที่น้อยที่สุด คือ ความน่าสนใจกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.54

ตารางที่ 3 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ด้านความสะดวกในการเข้าถึง

ข้อ	ด้านความสะดวกในการเข้าถึง	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	ลักษณะถนนในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	3.58	0.83	มาก
2	ป้ายชี้ทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว	3.47	0.85	มาก
3	พาหนะที่เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	3.30	0.51	มาก
4	ระยะเวลาจากตัวเมืองไปยังแหล่งท่องเที่ยว	3.56	0.76	มาก
โดยรวม		3.48	0.65	มาก

จากตารางที่ 3 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ด้านความสะดวกในการเข้าถึง พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย มีความคิดเห็นด้านความสะดวกในการเข้าถึง อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.48 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความคิดเห็นให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนามีลักษณะถนนในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.58 รองลงมา คือ แหล่งท่องเที่ยวมีระยะเวลาจากตัวเมืองไปยังแหล่งท่องเที่ยวในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.56 และที่น้อยที่สุดคือพาหนะที่เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.30

ตารางที่ 4 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

ข้อ	ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	น้ำอุปโภคบริโภคในแหล่งท่องเที่ยว	3.37	0.64	มาก
2	ระบบไฟฟ้าในแหล่งท่องเที่ยว	3.32	0.96	มาก
3	สัญญาณโทรศัพท์ในแหล่งท่องเที่ยว	3.60	0.78	มาก
4	ถังขยะและการจัดขยะในแหล่งท่องเที่ยว	3.53	0.91	มาก
5	ที่จอดรถในแหล่งท่องเที่ยว	3.56	0.89	มาก
6	ร้านขายอาหาร ร้านขายเครื่องดื่ม ร้านค้าหรือร้านขายของที่ระลึกในแหล่งท่องเที่ยว	3.40	0.99	มาก
7	สุขาหรือห้องน้ำในแหล่งท่องเที่ยว	3.71	0.82	มาก
8	การจัดการด้านความปลอดภัยชีวิตและทรัพย์สิน	3.12	0.99	มาก
โดยรวม		3.45	0.73	มาก

จากตารางที่ 4 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย มีความคิดเห็นด้านสิ่งอำนวยความสะดวกอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.45 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยมีความคิดเห็นให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนามีสุขาหรือห้องน้ำในแหล่งท่องเที่ยว ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.71 รองลงมา คือ แหล่งท่องเที่ยวมีสัญญาณโทรศัพท์ในแหล่งท่องเที่ยว ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.60 และที่น้อยที่สุด คือการจัดการด้านความปลอดภัยชีวิตและทรัพย์สิน ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.12

ตารางที่ 5 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ด้านข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว

ข้อ	ด้านข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	มีกฎ ระเบียบหรือข้อควรปฏิบัติในแหล่งท่องเที่ยวมีความชัดเจน	3.46	0.60	มาก
2	ป้ายเตือนหรือห้ามในจุดที่อาจเกิดอันตราย	3.41	0.84	มาก

ข้อ	ด้านข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
3	ระบบสื่อสารสาธารณะเช่นโทรศัพท์สาธารณะที่พร้อมใช้งานในยามฉุกเฉิน	3.47	0.88	มาก
4	มีศูนย์บริการข้อมูลให้แก่นักท่องเที่ยวหรือหน่วยรับแจ้งเหตุ	3.44	0.52	มาก
5	มีศูนย์บริการการปฐมพยาบาลเบื้องต้นหรือมีทีมงานในการปฐมพยาบาล	3.37	0.71	มาก
โดยรวม		3.43	0.59	มาก

จากตารางที่ 5 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ด้านข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย มีความคิดเห็นด้านข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.43 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความคิดเห็นให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่มีระบบสื่อสารสาธารณะเช่น โทรศัพท์สาธารณะที่พร้อมใช้งานในยามฉุกเฉิน ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.47 รองลงมา คือ แหล่งท่องเที่ยวมีกฎ ระเบียบหรือข้อควรปฏิบัติในแหล่งท่องเที่ยวมีความชัดเจน ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.46 และที่น้อยที่สุด คือศูนย์บริการการปฐมพยาบาลเบื้องต้นหรือมีทีมงานในการปฐมพยาบาล ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.37

ตารางที่ 6 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ด้านสภาพแวดล้อม

ข้อ	ด้านสภาพแวดล้อม	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	มีลักษณะทางธรรมชาติที่สมบูรณ์ไม่ถูกตัดแปลงจากมนุษย์	3.50	0.63	มาก
2	มีสภาพแวดล้อมระบบนิเวศที่สมบูรณ์	3.71	0.69	มาก
3	ไม่มีมลภาวะในแหล่งท่องเที่ยว (ขยะ ทัศนียภาพ เสียง น้ำ อากาศ)	4.04	0.75	มาก
โดยรวม		3.75	0.55	มาก

จากตารางที่ 6 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ด้านสภาพแวดล้อม พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย มีความคิดเห็นด้านสภาพแวดล้อม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.75 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความคิดเห็นให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาไม่มีมลภาวะในแหล่งท่องเที่ยว (ขยะ ทัศนียภาพ เสียง น้ำ อากาศ) ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.04 รองลงมา คือ แหล่งท่องเที่ยวสภาพแวดล้อมระบบนิเวศที่สมบูรณ์ ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.71 และที่น้อยที่สุด คือมีลักษณะทางธรรมชาติที่สมบูรณ์ไม่ถูกตัดแปลงจากมนุษย์ ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.50

ตารางที่ 7 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
ด้านความมีชื่อเสียง

ข้อ	ด้านความมีชื่อเสียง	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	ความเป็นที่รู้จักของแหล่งท่องเที่ยว	3.63	0.96	มาก
2	แหล่งท่องเที่ยวมีกิจกรรมที่หลากหลายและน่าสนใจ	3.56	0.69	มาก
3	รูปแบบ/ระยะเวลากิจกรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมมีความเหมาะสม	3.59	0.9	มาก
4	เจ้าหน้าที่/ผู้ดูแล ให้ความรู้ความเข้าใจก่อนเข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างดี	3.50	0.85	มาก
5	ช่องทางการติดต่อเข้าร่วมกิจกรรม	3.47	0.50	มาก
โดยรวม		3.55	0.67	มาก

จากตารางที่ 7 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ด้านความมีชื่อเสียง พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย มีความคิดเห็นด้านความมีชื่อเสียง อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.55 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความคิดเห็นให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนามีความเป็นที่รู้จักของแหล่งท่องเที่ยว ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.63 รองลงมา คือ แหล่งท่องเที่ยวมีรูปแบบ/ ระยะเวลากิจกรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมมีความเหมาะสม ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.59 และที่น้อยที่สุด คือช่องทางการติดต่อเข้าร่วมกิจกรรม ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.47

ตารางที่ 8 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

ข้อ	ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	คนในชุมชนเต็มใจต้อนรับนักท่องเที่ยว	3.45	0.87	มาก
2	คนในชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว เช่น การขายสินค้า การให้บริการนักท่องเที่ยว เป็นต้น	3.41	0.87	มาก
3	คนในชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การนำเที่ยว แนะนำนักท่องเที่ยว เป็นต้น	3.39	0.72	มาก
โดยรวม		3.42	0.73	มาก

จากตารางที่ 8 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย มีความคิดเห็นด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.42 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความคิดเห็นให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนามีคนในชุมชนเต็มใจต้อนรับนักท่องเที่ยว ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.45 รองลงมา คือ แหล่งท่องเที่ยวมีคนในชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว เช่น การขายสินค้า การให้บริการนักท่องเที่ยว เป็นต้น ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.41 และที่น้อยที่สุด คือคนใน

ชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การนำเที่ยว แนะนำนักท่องเที่ยว เป็นต้น ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.39

ตารางที่ 9 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โดยรวม

ข้อ	ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา	ระดับความความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	ด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว	3.66	0.46	มาก
2	ด้านความสะดวกในการเข้าถึง	3.48	0.65	มาก
3	ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	3.43	0.59	มาก
4	ด้านข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว	3.43	0.72	มาก
5	ด้านสภาพแวดล้อม	3.75	0.55	มาก
6	ด้านความมีชื่อเสียงกิจกรรมท่องเที่ยว	3.55	0.67	มาก
7	ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน	3.42	0.73	มาก
โดยรวม		3.53	0.80	มาก

จากตารางที่ 9 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โดยรวม พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.53 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความความคิดเห็นด้านสภาพแวดล้อม มากที่สุด โดยมีความคิดเห็นในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.75 รองลงมา คือ ด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวที่สุด โดยมีความคิดเห็นในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.66 และที่น้อยที่สุด คือ ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีความคิดเห็นในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.42

อภิปรายผลการวิจัย

ด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว

คุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่นและชุมชนในจังหวัดพะเยา ทั้ง 1) ด้านเศรษฐกิจ วัดและแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่นำความเจริญและความก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้คนในชุมชนท้องถิ่นมีอาชีพเสริมที่นอกเหนือจากอาชีพหลัก เช่น ประกอบธุรกิจค้าขาย หาของป่าและผลไม้ ทำธุรกิจร้านอาหาร เครื่องดื่ม เป็นต้น สร้างรายได้เสริมแก่คนในท้องถิ่น ความกินดีอยู่ดี เช่น การรับจ้างเป็นคนงาน พนักงานรักษาความปลอดภัย คนสวน พนักงานตามร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก และร้านอาหาร และช่วยพัฒนาสินค้าและบริการทางด้านเศรษฐกิจท่องเที่ยว การทำสินค้าที่ระลึก เพื่อจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยว 2) ด้านสังคม วัดและแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นสถานที่หรือศูนย์รวมทางด้านสังคมของพระพุทธศาสนาที่สร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนท้องถิ่น ชาวพุทธและนักท่องเที่ยว เช่น เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของคนในชุมชน เช่น การเวียนเทียนรอบวัด การปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐาน เป็นสถานที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ เพื่อเป็นสถานที่พักผ่อน แก่นักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่น และเป็นการสร้างความสัมพันธ์ของนักท่องเที่ยวกับคนในชุมชนท้องถิ่นที่มีความศรัทธาต่อวัดและแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา

ด้านความสะดวกในการเข้าถึง

ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ส่วนมากแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่สำคัญการเดินทางด้วยรถยนต์ส่วนตัวมีความสะดวก สามารถมาท่องเที่ยวได้ทุกฤดูกาล มีป้ายบอกทางมายังแหล่งท่องเที่ยวเป็นระยะ ภายในวัดมีการจัดการค่อนข้างดี และมีความสะอาด มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยวในปริมาณมาก ในส่วนของร้านอาหาร และร้านขายเครื่องดื่ม อยู่ภายนอกด้านหน้าของวัด นอกจากนี้ แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาบางแห่งที่อยู่ในวัดไม่มีการจัดการสำหรับรองรับนักท่องเที่ยวจึงทำให้ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกตามมาตรฐาน ห้องน้ำไม่ค่อยสะอาด ในส่วนร้านค้าจะอยู่ภายนอกบริเวณวัดเป็นเพียงร้านค้าเล็ก ๆ เท่านั้น

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

สิ่งอำนวยความสะดวก บางวัดไม่มีป้ายบอกเส้นทางและจุดท่องเที่ยว ไม่มีศูนย์ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว ไม่มีมัคคุเทศก์ของทางวัด แต่มีพระภิกษุเป็นวิทยากรบรรยายข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยวไทยที่เป็นหมู่คณะหากติดต่อมาเป็นทางการ ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวจะเดินชมด้วยตนเองหรือมีไกด์มาเอง ไม่มีร้านขายของที่ระลึกและร้านเครื่องดื่มให้บริการ แต่มีห้องสุขาที่สะอาดพอใช้ และมีสัญญาณโทรศัพท์ นอกจากนี้วัดส่วนมากจะขาดการจัดการด้านความปลอดภัยชีวิตและทรัพย์สิน

ด้านข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว

ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยวของวัดส่วนมากคือไม่มีระเบียบหรือข้อควรปฏิบัติในแหล่งท่องเที่ยวที่มีความชัดเจน ป้ายเตือนหรือห้ามในจุดที่อาจเกิดอันตราย แต่ถ้าเป็นวัดสำคัญเช่น วัดศรีโคมคำ จะมีป้ายบอกเส้นทางและจุดท่องเที่ยว และแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งไม่มีศูนย์ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว ไม่มีมัคคุเทศก์ของทางวัด แต่มีพระภิกษุเป็นวิทยากรบรรยายข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยวไทยที่เป็นหมู่คณะหากติดต่อมาเป็นทางการ ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวจะเดินชมด้วยตนเองหรือมีไกด์มาเอง ไม่มีร้านขายของที่ระลึกและร้านเครื่องดื่มให้บริการ แต่มีห้องสุขาที่สะอาดพอใช้ และมีสัญญาณโทรศัพท์ นอกจากนี้วัดส่วนมากจะขาดการจัดการด้านความปลอดภัยชีวิตและทรัพย์สินอีกด้วย

ด้านสภาพแวดล้อม

สภาพแวดล้อมของวัดและแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา มีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา เนื่องจากวัดต่างๆเป็นวัดที่มีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีลักษณะของสิ่งปลูกสร้างที่เป็นสิ่งดึงดูดใจที่มีความพิเศษ เช่น ศาลาการเปรียญ ศาลาปฏิบัติธรรม พระอุโบสถ และที่พักสงฆ์ นอกจากนี้ยังมีพระเก่าแก่ เป็นโบราณวัตถุ ที่สมบูรณ์ไม่ถูกดัดแปลงจากมนุษย์ และสภาพแวดล้อมโดยรอบไม่มีมลภาวะในแหล่งท่องเที่ยว เช่น ขยะ ทัศนียภาพ น้ำเสีย หรืออากาศยอกเว้นช่วงที่ทางภาคเหนือเจอวิกฤตหมอกควันฝุ่น PM 2.5

ด้านความมีชื่อเสียงกิจกรรมท่องเที่ยว

ความมีชื่อเสียงกิจกรรมท่องเที่ยว วัดถือเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา ดังนั้นสิ่งที่วัดทั้งหลายทำกันมาตลอดคือจัดเทศกาลสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และจัดพิธีกรรมสวดมนต์ขอพรทางพระพุทธศาสนา เดินเวียนเทียน เป็นต้น นอกจากเทศกาลสำคัญทางพุทธศาสนาแล้ว วัดบางแห่งยังจัดกิจกรรมอื่นๆ เช่น พิธีสงฆ์น้ำพระในช่วงสงกรานต์ และในวันสงกรานต์ก็ขอพรส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ นอกจากนี้วัดบางแห่งยังมีกิจกรรมวัดที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ผู้มาแสวงหาความรู้ไม่เบื่อและดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวอีกด้วย สำหรับวัดที่มีโบราณสถานและโบราณวัตถุอยู่ในวัด จะมีการจัดกิจกรรมสักการะซึ่งเป็นกิจกรรมหลักที่สำคัญ เพื่อให้

กิจกรรมนั้นมีความชัดเจน และจัดเป็นประจำทุกปี การจัดกิจกรรมนี้ก็เพื่อให้คนในพื้นที่ได้รู้จักกับสถานที่ และเกิดความหวงแหนรู้สึกว่ามีความเป็นเจ้าของสถานที่แห่งนั้นร่วมกัน

ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชน ส่วนมากวัดจะเปิดโอกาสให้ทุกคนได้เข้ามาเห็นการบริการจัดการของวัด เพื่อให้เห็นความโปร่งใสในการทำงาน ให้ผู้ที่บริจาคและคนในชุมชนนั้นได้เห็นเห็นการบริการจัดการของวัด เมื่อมีการจัดกิจกรรมหรืองานของวัดทุกครั้ง ทางวัดจะมีการปรึกษาหารือกับคนในชุมชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่โดยตลอด เกี่ยวกับแนวทางการจัดกิจกรรม วัดกับชุมชนบางครั้งจะมีการจัดกิจกรรมรณรงค์ร่วมกัน เพื่อดึงดูดคนให้เข้ามาร่วมงานที่วัด นอกจากนี้การมีส่วนร่วมระหว่างวัดกับภายนอก เมื่อวัดต้องการความช่วยเหลือจะได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนใกล้เคียง ไม่ว่าจะเป็นการทำความสะอาดในบริเวณวัด หรือการขอบริจาคเงินเพื่อใช้ในการพัฒนาวัด

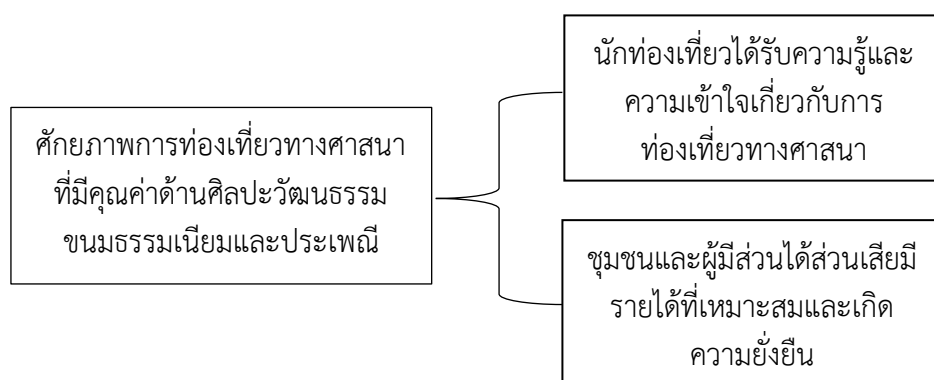
จากผลสรุปการวิจัยสามารถอภิปรายศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ของสถานที่ท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวมีความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนามีความเป็นที่รู้จัก แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนามีลักษณะถนนในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว มีสุขาหรือห้องน้ำในแหล่งท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวมีสัญญาณโทรศัพท์ในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Dickman (1996) ที่กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวมี 5 องค์ประกอบที่สำคัญ คือ 1) สิ่งดึงดูดใจ (attraction) 2) การเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยว (accessibility) 3) การบริการที่พัก (accommodation) 4) กิจกรรมการท่องเที่ยว (activities) 5) สิ่งอำนวยความสะดวก (destination amenities) โดย Dickman (1996) มีความเห็นสอดคล้องกับ Middleton (1994) ว่า องค์ประกอบที่มีความสำคัญที่สุดที่ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจมาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวอันนั้นคือ องค์ประกอบด้านสิ่งดึงดูดใจ ทั้งนี้ แนวความคิดของ Dickman (1996) ยังกล่าวว่าสิ่งที่ดึงดูดใจ จัดเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะเป็นสิ่งที่จูงใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยว ณ สถานที่นั้น ซึ่งสามารถแบ่งแยกเป็นสถานที่สำคัญทางศาสนา หาดทราย ชายหาด ภูเขา อุทยานแห่งชาติ เทศกาลต่างๆหรือสถานที่ ที่มีความสวยงามเป็นเอกลักษณ์และเป็นที่ยอดนิยมและโดยทั่วไป สถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงมักจะมียอดดึงดูดใจมากกว่าหนึ่งอย่าง อาทิ แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าด้านสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจ ความเป็นมาประวัติศาสตร์ และยังสอดคล้องกับแนวคิดของสมชาย สนั่นเมือง (2540) กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีกระบวนการและองค์ประกอบหลักที่สำคัญประกอบด้วย เรื่องของโครงสร้างพื้นฐาน ความพร้อมของชุมชน ความพร้อมในการบริหารจัดการ และด้านความสะดวกสบายนักท่องเที่ยวต้องการให้มีที่ที่จอดรถที่เพียงพอและมีความปลอดภัย มีห้องน้ำที่เพียงพอ สะอาดและปลอดภัย ส่วนด้านข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาควรมีระบบสื่อสารสาธารณะ เช่น โทรศัพท์สาธารณะที่พร้อมใช้งานในยามฉุกเฉิน มีกฎระเบียบหรือข้อควรปฏิบัติในแหล่งท่องเที่ยวที่มีความชัดเจน และมีศูนย์บริการการปฐมพยาบาลเบื้องต้นหรือมีทีมงานในการปฐมพยาบาล ซึ่งสอดคล้องกับ Ivanovic และคณะ (2009) ได้กล่าวสนับสนุนว่า แหล่งท่องเที่ยวควรมีการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยว และจัดสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ ที่สำคัญ เช่น น้ำ ไฟฟ้า การกำจัดสิ่งปฏิกูล และการกำจัดขยะ และจิราณัฐ โสภา และคณะ (2544) ยังพบว่า สิ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวอยากให้ได้รับพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกคือ ควรมีการสำรวจและปรับปรุงป้ายสื่อความหมายเพื่อรองรับความต้องการนักท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของวิวัฒน์ชัย บุญยภักดี (2529) ที่ได้กล่าวไว้ว่า ศักยภาพ หมายถึง ความสามารถหรือความพร้อมในตัวเองของสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่จะเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาการปรับปรุงการจัดการ ดังนั้นแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจึงมีศักยภาพหรือ

ความสำคัญของตัวเองแตกต่างกันออกไป การพิจารณาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ต่าง ๆ จำเป็นต้องพิจารณาถึงความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวว่าสมควรปรับปรุงหรือพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใดก่อนเป็นลำดับแรก นอกจากนี้ ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนอยู่ในระดับมาก และพบว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนามีคนในชุมชนเต็มใจต้อนรับนักท่องเที่ยว และคนในชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น เช่น การขายสินค้า การให้บริการนักท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ พระไพฑูรย์ อารัมภรัตน์ (2556) ที่เห็นว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีรายได้สูงจะเข้ามามีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา มากกว่านักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีรายได้น้อย นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ อีริคสัน (2546) ที่กล่าวไว้ว่า การท่องเที่ยวควรคำนึงถึงการมีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน การปฏิบัติตามแผน และการได้รับ ผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดท้องถิ่นก็จะมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ซึ่งท้องถิ่นคือ ชาวบ้าน ชุมชน จนถึง การปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชนด้วย โดยที่การวางแผนเพื่อพัฒนาการส่งเสริมการท่องเที่ยวนั้นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งคือความช่วยเหลือจากภาครัฐ

นอกจากนี้ สถานที่วัดต้องสะอาดสิ่งสำคัญคือต้องเตรียมห้องน้ำให้เพียงพอและสะอาดบริเวณวัดต้องสะอาดร่มรื่นในการต้อนรับผู้มาเยือน มีสถานที่สำคัญให้คนไปสักการะและวัดบางแห่งอาจไม่มีสถานที่สำคัญ แต่หากวัดสะอาดก็สามารถทำให้นักท่องเที่ยวอยากไปวัดได้เช่นกัน ทางวัดต้องค้นหาตัวตนของตัวเอง และทำให้โดดเด่นเป็นคำคม เจ้าอาวาส หรือ พระสงฆ์จะต้องรู้จักพูดคุยกับญาติๆ เพราะคำพูดเป็นสิ่งสำคัญที่ควรปลูกฝังให้เตรียมพร้อม นอกจากนี้ วัดควรพัฒนาช่องทางการประชาสัมพันธ์ที่ทันสมัยและหลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะการใช้ช่องทางประชาสัมพันธ์ทางสังคม เช่น การส่งข่าวสาร ซึ่งส่วนใหญ่จะไปโมทนาผ่าน Facebook หรือ Line เนื่องจากการปฏิบัติแบบนี้เป็นวิธีการสื่อสารที่รวดเร็ว ไปได้ไกลและประหยัดเงินมากกว่าช่องทางอื่นๆ โดยสรุป แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนามีคุณค่าต่อคนในชุมชนท้องถิ่นคือ เป็นสถานที่กราบไหว้สักการะบูชาที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าทางพระพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี และยังเป็นสถานที่ในการปฏิบัติธรรมร่วมกันในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาของชาวพุทธ อีกทั้งยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับประเทศทำให้คนในชุมชนท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจ และแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา ยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนท้องถิ่นอีกด้วย นอกจากนี้ การเข้าถึงและสิ่งอำนวยความสะดวกทางแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาจำเป็นจะต้องมีการพัฒนาให้มีความพร้อมในการรองรับให้มากขึ้น

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการวิจัยทำให้ได้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ในการทราบจุดแข็งจุดอ่อน โอกาส อุปสรรค ในการพัฒนาท่องเที่ยวทางศาสนาในอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา และผลการวิจัยครั้งนี้ถือเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา ศักยภาพการท่องเที่ยวทางศาสนาที่บ่งบอกถึงคุณค่าทั้ง ทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและ ประเพณีอันดีงาม เป็นแนวทางการสร้างความรู้ ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว และรายได้แก่ชุมชนที่เหมาะสม และเกิดความยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. หน่วยงานภาครัฐควรนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปดำเนินการปรับปรุง พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว เช่น ถนนหรือเส้นทางที่ใช้ในการท่องเที่ยว และป้ายบอกทางต่าง ๆ รวมถึง การจัดทำเอกสารหรือคู่มือแนะนำแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
2. ส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนมากยิ่งขึ้น เพื่อพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
3. ควรมีการจัดทำแผนและนโยบายส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดอย่างต่อเนื่อง ชัดเจน และมีการติดตามผลและประเมินผล
4. ควรมีการทำงานร่วมกับองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนมากยิ่งขึ้น เพื่อทุกภาคส่วนได้เข้าใจการพัฒนาศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตทั้งภาคประชาชนและนักท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยหรือดำเนินการสำรวจความนิยมและความสนใจของนักท่องเที่ยวหรือนักท่องเที่ยวชาวไทยทั่วไปที่มีต่อสถานที่ท่องเที่ยวในอำเภอเมือง จังหวัดพะเยาเพื่อนำผลการวิจัยมากำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวทางศาสนาที่มีประสิทธิภาพสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ อีกทั้งนำผลการวิจัยมาใช้ในการปรับปรุงพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวให้กับอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
2. ควรมีการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในพื้นที่อื่น ๆ ของจังหวัดพะเยา
3. ควรมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเพื่อพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมกับการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2565). สถิตินักท่องเที่ยวภายในประเทศ Q1-Q4 ปี 2564 (ภาคเหนือ). สืบค้นเมื่อ 5 ตุลาคม 2566, จาก <http://binfo.onab.go.th/Temple/Dashboard.aspx>
- จิราณูช โสภ และคณะ. (2554). ศักยภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก ของประเทศไทย กรณีศึกษา : อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัยกำแพงเพชรและอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเพื่อการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน (รายงานวิจัย). มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- ธีรพัฒน์ ตื้อตัน. (2546). ความรู้ ทักษะ และความร่วมมือของประชาชนต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในพื้นที่วนอุทยานม่อนพระยาแช่ ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ธีรวุฒิ เอกะกุล. (2543). ระเบียบวิธีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. อุดรราชธานี: สถาบันราชภัฏอุดรราชธานี.
- พระจำนงค์ ผมไผ และ คณะ. (2563). วัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 5(5), 158-170.
- พระไพฑูรย์ อารัมภรัตน์. (2556). การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนากรณีศึกษา เขตวิวัฒนา จังหวัดกรุงเทพมหานคร. Veridian E-Journal, SU, 6(1), 457-478.

- ยุทธศักดิ์ สุภสร. (2563). *การนำเสนอทิศทาง การส่งเสริมการท่องเที่ยว ของ ททท. ปี 2563*. สืบค้นเมื่อ 5 ตุลาคม 2566, จาก <https://tatreviewmagazine.com/article/tourism-direction-2020/>
- วิวัฒน์ชัย บุญยักดิ์. (2529). แนวคิดด้านศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ผลกระทบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ต่อมรดกศิลปวัฒนธรรม. *จุลสารการท่องเที่ยว*, 40-42.
- ศิวินิต อรรถวุฒิกุลและคณะ. (2560). การพัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของจังหวัดราชบุรี. *Veridian E-Journal, Silpakorn University สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 10(2), 2392-2409.
- สมชาย สนั่นเมือง. (2540). *แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2564). *ระบบทะเบียนวัด*. สืบค้นเมื่อ 5 ตุลาคม 2566, จาก <http://binfo.onab.go.th/Temple/Dashboard.aspx>
- สุวรรณ มุ่งเจริญ. (2555). *การจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนา กรณีศึกษา อุทยานศาสนาพระโพธิสัตว์กวนอิม จังหวัดเพชรบุรี (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต)*. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เอกนรินทร์ ปันยานะ. (2547). *มาตรการรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ: ศึกษากรณีสำนักงานตรวจคนเข้าเมือง สำนักงานตำรวจแห่งชาติ (รายงานการวิจัย)*. สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.
- Dickman, S. (1996). *Tourism: An introductory text (2nd ed.)*. Sydney: Hodder Education.
- Ivanovic, M., Khunou, R., Pawson, T., Reynish, N., Tseane, L., & Wassung, N. (2009). *Fresh perspectives: Tourism Development*. Cape Town : Pearson.
- Middleton, V.T.C. (1994). *Marketing in Travel and Tourism*. 2nd ed. Oxford: Heinemann Professional Publishing.
- World Tourism Organization (UNWTO). (2018). *Why tourism?*. Retrieved September 29, 2023, from <http://www2.unwto.org/content/why-tourism>.
- Yamane, T. (1973). *Statistics: an introductory analysis*. New York: Harper& Row.